

והיה אם תחדור אימת הגרעין לסכסוך הערבי-ישראלי

אל"מ (מיל') ד"ר מאיר פעיל

אין ספק כי הופעתו של החימוש הגרעיני, שפגיעתו הומחשה בתום מלחמת העולם השנייה, כהטלת שתי הפצצות הגרעיניות על-ידי חיל האוויר האסטרטגי של ארה"ב על הירושומו (6 באוגוסט 1945) ועל נגאסאקי (9 באוגוסט 1945), הביאה לזעזוע מהפכני בתפיסת העולם הצבאית בכל רחבי תבל. המין האנושי הועמד לפתע בפני העובדה, שיש ביכולתם של המדע והטכנולוגיה המודרניים להמציא ולייצר ראשי נפץ קטנים יחסית, המסוגלים להביא לכלל השמדה והרס כה גדולים עד שעצם הטלתם על האויב, או אף האיום בהטלתם על מקומות מפתח יכול להביא לניצחון במלחמה. זאת בלי להזדקק להפעלת כוחות צבאיים מסתערים ומסייעים משמעותיים, בשיטות הלחימה המקובלות, אלא רק לנצל את ההצלחה ולהשתלט על שרידי האויב המוכה, הנבוך והמבוהל, על שטחיו ועל מדינתו.

התפתחות המחשבה הצבאית בעקבות פיתוח החימוש הגרעיני

לאחר מלחמת העולם השנייה, הלך השיקול הגרעיני והפך לגורם הקבוע והמשפיע ביותר על המחשבה הצבאית ועל ארגון הכוחות המזוינים ומבנם, לפחות בקרב המנהיגות המדינית והצבאית ובין הוגי הדעות של המעצמות הגדולות ובעלות הברית, שקשרו גורלן במעצמות הגדולות לתקופת זמן ארוכה. טכנולוגיית החימוש הגרעיני הביאה בעקבותיה את תחיית עידן הרקטות, שהרי רקטיה בעלת טווח בינוני (מאות קילומטרים) או ארוך (אלפי קילומטרים) היא חימוש יקר ומסובך מדי כדי להעביר ראש נפץ רגיל הגורם נזק קטן, יחסית, בעוד שבעבור העברת ראש נפץ גרעיני כדאי גם כדאי לבנות אף רקטיה מסובכת למדי. פיתוח זה של הרקטיה גרם לפריצת דרך בתחומי האלקטרוניקה, כדי לקיים ולשכלל את השליטה ואת הבקרה על הרקטות, וכך בעצם החיש המין האנושי את בואו של עידן החלל ואפשר לתושבי כדור הארץ להתחיל את חקר החלל. שימוש בספינות חלל רקטיות כבר בשליש השני של המאה העשרים.

במישור האסטרטגי התפתחו בעקבות פריצת הדרך הגרעינית התיאוריות של חילופי

המהלומות הגרעיניות שכללו את התיאוריה של חשיבות המהלומה הגרעינית האסטרטגית הראשונה; חשיבות יכולת הספינה של המהלומה הראשונה; חשיבות כושר התגובה על המהלומה הראשונה; החיוניות של הפעלת המהלומה השנייה הנובעת מכושר ספינה ומכושר הפיזור של בסיסי השילוח של הנשק הגרעיני ומהשתתת הנשק הגרעיני על מגוון רחב של שיטות שילוח: מטוסים, רקטות יבשה-יבשה, רקטות ים-יבשה, רקטות מצוללות ליבשה; החשיבות של מערך הלחימה ההגנתי נגד מטוסים ונגד רקטות, שהרי אפילו יצליח ראש נפץ גרעיני אחד לחדור ולהתפוצץ יגרום הדבר נזק חמור מאוד; הדילמה של בחירת המטרות האסטרטגיות אשר אליהן יש לשלוח את ראשי הנפץ הגרעיניים: האם על בסיסי הנשק הגרעיני וכוחות הצבא, במגמה לשלול מהאויב כושר תגובה גרעיני, או על ריכוזי האוכלוסיה במגמה להביא את האויב להתמוטטות פסיכולוגית.

במישור האופרטיבי והטקטי הלכה והתפתחה טכנולוגיה חדישה שאפשרה להכניס ראשי נפץ גרעיניים אל פגזי תותח בקליבר בינוני, אל רקטות טאקטיות בעלות טווח של עשרות קילומטרים ואל פצצות ורקטות של מטוסי תקיפה טאקטיים. כך הלך החימוש הגרעיני והפך לחימוש טאקטי אורגני בצבאות העולם הגדולים, לפחות בכוחות המזוינים של ארה"ב וברה"מ, ביבשה, באוויר ובים. עצם הכללתו של הנשק הגרעיני ברמה הטקטית והאופרטיבית ועצם האיום של הפעלת נשק גרעיני אסטרטגי נגד כוחות צבאיים, הלך והביא לביזור המבנה והשליטה בכוחות המזוינים ולהגברת ממדי הניידות וכושר התמרון המכני של הגייסות תוך שימוש מרבי בכלי שריון, במטוסים, במסוקים ובכלי שיט על פני מרחבים הולכים וגדלים. אלא שעם כל חיוניותו וכושר ההשמדה הטמון בו, לא הופעל מאז 1945 נשק גרעיני, לצרכי לחימה. זאת למרות שהאינטרסים הנוגדים בין מעצמות העל לא התבטלו ואף לא הצטמצמו, ולמרות שניגודי האינטרסים התפרצו במלחמות לא קלות כגון מלחמת קוריאה (1950-1953), מלחמות הודו סין הצרפתית (בין 1946 ל-1975), סכסוכי הגבול הקשים בין סין להודו מחד גיסא ובין סין לברה"מ מאידך גיסא, דיכוי

ההתקוממות בהונגריה ע"י ברה"מ (1956), השתלטות צבאות ברית ורשה על צ'כוסלובקיה (1968), מלחמות ערב-ישראל מאז 1948 ועד ימינו, ואפילו העימות החמור בין ארה"ב לברה"מ בפרשת בסיסי הטילים הרקטיים הסובייטיים בקובה ב-1962.

בעקבות מלחמת קוריאה, בה שקלה ההנהגה של ארה"ב בסוף שנת 1950 אפשרות שנרחתה להפעיל נשק גרעיני כנגד הסינים, ובמהלך שנות החמישים והשישים, הלכה והתבלטה התופעה המעניינת שעצם כושר ההרס וההשמדה העצום של הנשק הגרעיני הפך אותו בהדרגה לסוג חימוש שנמנעים מלהשתמש בו בפועל

והשימוש שעושים בו הוא רק לצורך הטלת אימה והרתעה, בעוד היריבים בעלי האינטרסים הנוגדים נוטים לקדם את האינטרסים שלהם ע"י שימוש בכוחות צבאיים מוגבלים, תוך נכונות להסתפק בהישגים אסטרטגיים ומדיניים חלקיים. ניתן להמחיש תהליך חשוב זה באמצעות הדוגמאות המובהקות הבאות: נסיגת צבא

ברה"מ מצפון איראן ב-1946; הימנעות ברה"מ ובעלות בריתה במזרח אירופה מלפלוש ליוון ב-1946/7 וליוגוסלביה ב-1949 אשר הבטיחה כי תשיב מלחמה שעה; הנכונות של ארה"ב, סין וברה"מ לסיים את מלחמת קוריאה בפשרה שלא הביאה ניצחון לאף אחת מהן; הנכונות של ארה"ב שלא למצות את מלוא הפוטנציאל הצבאי שלה בוויאטנאם, לפנות את כוחותיה משם ב-1973 ולאפשר לכוחות הקומוניסטיים להשתלט על דרום ויאטנאם וקמבודיה ב-1975. את התפתחות המחשבה הצבאית הכוללת דווקא בעקבות גילוייו של החימוש הגרעיני ופיתוחו ניתן להסביר בצורה מוחשית יותר באמצעות שרטוט.

(ראה ציור מס' 1).

ממדי המלחמה הגרעינית

את ממדי המלחמה האפשריים בעידן הגרעין ניתן לסווג לחמש קבוצות עיקריות:

מלחמה "קרה": במלחמה מעין זו מוצאים האינטרסים הנוגדים את ביטוייהם במאבק תעמולתי, בסוגי חרם כלכלי, ב"משחקים" של ניתוק יחסים דיפלומטיים וחירושם ובסיוע חשאי למאבקי מחתרות שונות הנוקטות גם דרכי אלימות.

מלחמה קונבנציונאלית מוגבלת: במלחמה כזאת מתפרצים האינטרסים הנוגדים לכלל מעשי מלחמה ברורים, אלא שהם נעשים באמצעי לחימה קונבנציונאליים ובממדים מוגבלים: **במבצעי טרור** דוגמת אלה של המחתרת בצפון אירלנד מאז 1968, או הלחימה של אירגוני המחבלים הפלסטיניים נגד ישראל; **במבצעי גרילה** דוגמת הפ.ל.ג. נגד צרפת במלחמת אלג'יריה מאמצע שנות החמישים ועד 1962, דוגמת מלחמת הוויאטמין נגד צרפת בהודו סין הצרפתית בין 1946-1954, דוגמת מלחמת הוויאטקונג נגד ארה"ב בוויאטנאם בין 1965-1973; **במבצעים סדירים מוגבלים של מעצמות גדולות** - דוגמת קרבות הגבול בין ברה"מ לסין ב-1969 ואח"כ ב-1978, דוגמת התערבות ארה"ב בוויאטנאם מאז 1965, דוגמת

ציור מס' 1: חמשת סוגי המלחמה

כגון מלחמת סומאלי-אתיופיה במדבר אוג'ן ב-1978, כגון כיבוש קמבודיה ע"י צבא וויאטנאם ב-1978, כגון פלישת תורכיה לקפריסין ב-1974, כגון כיבוש פקיסטן המרוחית (בנגלדש) ע"י צבא הודו ב-1971 וכגון מלחמות ערבי-ישראל ב-1948/9, 1956, 1967, ו-1973.

מלחמה קונבנציונאלית נרחבת: במלחמה כזאת מתרחבים ממדי המלחמה הקונבנציונאלית לכלל מבצעי מלחמה סדירים ומקיפים, הכוללים כוחות צבא גדולים ביבשה, באוויר ובים, זאת עד לכדי אפשרות תיאורטית של התפשטות המלחמה הקונבנציונאלית לממדים עולמיים. מאז מלחמת העולם השנייה הייתה מלחמה קונבנציונאלית אחת שהגיעה לממדים נרחבים כאלה והיא מלחמת קוריאה (1950-1953). היו אמנם מספר מלחמות קונבנצ-

התחוללה מלחמה קונבנציונאלית רחבת היקף מזו של מלחמת קוריאה.

מלחמה גרעינית מוגבלת: מלחמה מעין זו טרם התרחשה, אולם ניתן לחזות באורח הגיוני אפשרות התדרדרות של ניגודי האינטרסים של מדינות בעלות עצמה צבאית גרעינית, אל מעבר לעימות האלים הקונבנציונאלי עד לסף העימות הגרעיני. ניתן להניח כי ממדי העימות הגרעיני לא יהיו בהכרח מרביים מלכתחילה וכי יהיה סיכוי שאם תשוררנה חרצובות הנשק הגרעיני יוגבל השימוש בו, בהתאם להסכמה הדדית מובנת מאליה או אף מוצהרת, באחד מן התחומים הבאים או ביותר ממנו:

- נשק גרעיני אסטרטגי וטקטי יופעל רק בגזרות מסוימות בהן ייגרמו אבדות מעטות בנפש.
- המהלומות הגרעיניות שתונחתנה בזימה הראשונה ובתגובה עליה תהיינה מצומצמות יחסית בעצמת ראש הנפץ שלהן.
- יופעל רק נשק גרעיני טאקטי במסגרת מבצעים צבאיים מובהקים.

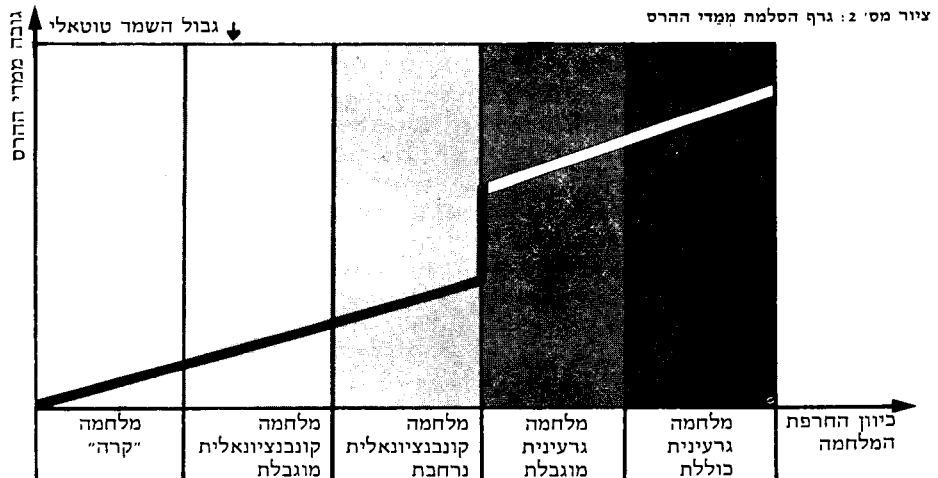
מלחמה גרעינית כוללת: גם מלחמה מעין זו טרם אירעה, כמובן. עם זאת ניתן לשער, הגיונית, אפשרות על פיה יתדרדרו ניגודי האינטרסים של מדינות בעלות עצמה גרעינית עד להתפרצותה של מלחמה גרעינית כוללת, או שמלחמה מעין זו תתפתח במהירות כתוצאה מהסלמת פעילויות המלחמה הגרעינית המוגבלת או מהסלמת המלחמה הקונבנציונאלית. מלחמה גרעינית כוללת משמעה החלפת מהלומות גרעיניות אסטרטגיות בין שתי מדינות או בין שתי קבוצות מדינות עוינות כשהמהלך מות הגרעיניות מונחתות על מגוון רחב של מטרות אסטרטגיות צבאיות ואזרחיות בעומק שטחיהן של המדינות. הנזקים, והאבדות בנפש שייגרמו כתוצאה ממלחמה כזאת באמצעות הנשק הגרעיני האסטרטגי, ובאמצעות המבצעים עים הצבאיים, אשר ישולבו בהפעלת נשק גרעיני טאקטי יהיו עצומים ורבים וקיימת אף סכנה שמדינות מסוימות לא יעמדו באתגר הספיגה והתגובה ויגיעו אל סף החירלון הפיסי. אין כל ספק שההבדל בין חמישה סוגי המלחמה אשר נימנו לעיל נעוץ בממדי ההרס והאבדות ההולכים וגדלים ככל שהמלחמה מתפתחת מן העבר של המלחמה הקרה דרך סוגי המלחמות הקונבנציונאליות אל תחום המלחמה הגרעינית. אלא שברור כי עצם המעבר מן המלחמה הקונבנציונאלית אל המלחמה הגרעינית כרוך בקפיצה כמותית משמעותית של ממדי ההרס והאבדות בנפש. דומה כי ניתן לתאר טוב יותר את התגברות ממדי הנזק באופן גרפי (ראה ציור מס' 2).

עליה מהפכנית בממדי ההרס

כאמור, ההנחה המקובלת היא כי המעבר מן המלחמה הקונבנציונאלית אל המלחמה הגרעינית, ולו גם מוגבלת, יביא בעקבותיו עלייה מהפכנית בממדי ההרס. יותר מכך, גם אם ראשית מעשי הלחימה הגרעינית ינוהלו במחשבה ובכוונה שיהיו מוגבלים, דומה כי טבע התפתחותה של המלחמה יגרום לכך שהמלחמה הגרעינית המוגבלת תתדרדר לכלל מלחמה

מלחמה גרעינית כוללת	מלחמה גרעינית מוגבלת	מלחמה קונבנציונאלית נרחבת	מלחמה קונבנציונאלית מוגבלת	מלחמה "קרה"

ציור מס' 2: גרף הסלמת ממדי ההרס

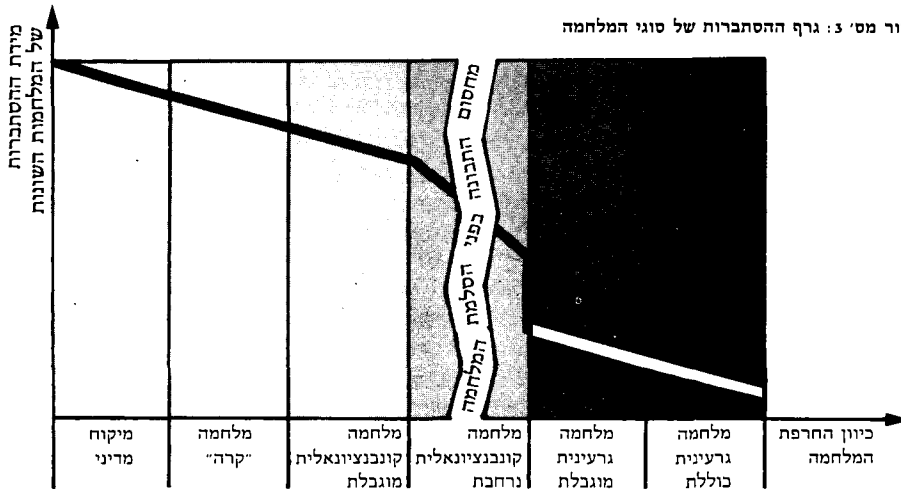
יונאליות מקומיות שטמנו בחובן סכנה של התרחבות לממדים עולמיים בין מעצמותיים, דוגמת עימות הכוננות הצבאית האמריקני-סובייטי בשלהי מלחמת יום-הכיפורים באוקטובר 1973. אולם בדור האחרון לא

פלישת כוחות ברית ורשה לצי'כוסלובקיה ב-1968; **במבצעים סדירים של מדינות קטנות**, הנראים גדולים יחסית בממדים המקומיים אלא שהם נחשבים מוגבלים בממדים בין-מעצמתיים - כגון כיבוש אוגנדה ע"י צבא טנזניה ב-1979,

אל"מ (מיל') פרופ' שמעון יפתח בבעיה זו. להלן מספר קטעים מספר זה.
 על הפוטנציאל הגרעיני הישראלי: "לפי דו"ח הוועדה האמריקנית לאנרגיה אטומית מ-1968, המשאבים הדרושים לייצור מספר קטן של כלי נשק גרעיניים פשוטים קיימים במדינות רבות. המשאבים העיקריים כוללים סגל מדענים ומהנדסים מאומן, אורניום ובסיס תעשייתי סביר, המאפשר בניית כור גרעיני ומתקנים אחרים, אשר יוכלו לספק את כמויות הפלוטוניום המתאימות. הדו"ח הנ"ל מונה שבע מדינות בעלות כלכלה ורמת התפתחות תעשייתית נאותה כדי לפתח ולייצר נשק גרעיני מתחכם בכמויות ניכרות בתוך חמש עד עשר שנים מהחלטה לאומית לעשות כן. מדינות אלה הן הודו (אשר בינתים הפעילה פיצוץ גרעיני במאי 1974), יפן, אוסטרליה, קנדה, גרמניה

אלה הסיבות והמניעים אשר הביאו בסופו של דבר את הממשל האמריקני לכלל החלטה קשה וגורלית לוותר על הפרוייקט הוויאטנאמי במישור הצבאי, לפנות את כוחות ארה"ב מוויאטנאם ב-1973 ולצפות לקידום האינטרסים של ארה"ב בדרום מזרח אסיה, ע"י מעורבות צבאית מצומצמת בתאילנד ובמרחבי האוקיינוס השקט והאוקיינוס ההודי ובעיקר על-ידי מעורבות כלכלית, מסחרית ופינאנסית בעתיד. עיון מחורש בתרשים של חמשת סוגי המלחמה (ציור מס' 1) מראה כי ממדי הנוק העצומים הצפויים במלחמה הגרעינית לכל הצדדים הלוחמים גורמים לכך שמתפתחת נטייה גוברת להימנע מהחרפת העימות האלים, גם אם האינטרסים המנוגדים ממשכיים להתקיים ואף להתעצם, וגם אם לעיתים קרובות מדי לא ניתן למצוא להם פתרון סביר בדרכי

ציור מס' 3: גרף ההסתברות של סוגי המלחמה

המערבית, איטליה ושבדיה. מדינות אשר משאביהן מצומצמים יותר, אך יכולות להשיג אותה רמה בזמן ארוך יותר, והנמנות אף הן בדו"ח האמריקני הן ארגנטינה, ברזיל, צ'ילה, אוסטרליה, בלגיה, הולנד, צ'כיה, הונגריה, פולניה, ספרד, שווייץ, יוגוסלביה, דרום אפריקה וישראל" (עמ' 150).

ידוע כי בישראל פועלים שני כורי מחקר גרעיניים ובעולם מקובל להניח כי אם ישראל תחליט לייצר נשק גרעיני נמצא הדבר בתחום ההגשמה, כלומר לישראל יש, לכאורה, "אופציה גרעינית".

בעוברו לסכם את האפשרויות של מדינות ערב לייצר נשק גרעיני, כותב שמעון יפתח את הדברים הבאים: "כדי לבחון את השאלה אם מדינות ערב עלולות לנסות לפתח נשק גרעיני, אין כל צורך לערוך ניתוחים מעמיקים - די לעקוב, מצד אחד, אחר ההצהרות של מנהיגי מדינות האיזור, ומצד אחר לבחון את ההזמנות החתומות וההסכמים הגרעיניים שבין מדינות אלה למעצמות גרעיניות, כגון צרפת, ארה"ב, ברה"מ וגרמניה, כדי להגיע למסקנה שחלק ניכר ממדינות האיזור פועלות בכיוון מימושה של 'אופציה גרעינית'. חלקן אינו מצטעצע במונחים של 'אופציה גרעינית' ומצהיר גלויות על רצונו לפתח נשק גרעיני. בראיון שפורסם בעיתון "אל-נהר" הביירותי, ב-13 בינואר 1975,

משא ומתן. דווקא בעידן הגרעיני, כשגובר הצורך בעימות אלים הנובע מניגודי אינטרסים, משפיעה החרדה מן הנוק הגרעיני על כך שהצדדים מעדיפים לצמצם את ממדי העימות המלחמתית אל תחומי המלחמה הקרה והמלחמה הקונבנציונאלית המוגבלת, כשהם מוכנים להשלים עם השגת חלק ממטרותיהם הפוליטיות האינטרסנטיות ובלבד שלא להסתכן בהתדרדרות למלחמה גרעינית. **אימת ההרתעה הגרעינית הביאה אפוא, את המין האנושי לעיון של שגשוג רעיון המלחמה הקונבנציונאלית המוגבלת.** זוהי למעשה, סיבת הסיבות להסכמתן של ארה"ב וברה"מ להגבלת ייצור הנשק הגרעיני ההתקפי וההגנתי ולהגבלת פיתוחו כפי שהתבטאה בהסכמי סאל"ט 1 (1972) וסאל"ט 2 (1979). גם תופעה זו ניתן להמחיש באופן גרפי. (ראה ציור מס' 3).

כיצד תשפיע כניסת הנשק הגרעיני למוזה"ת על הסכסוך הערבי-ישראלי

לפני הדיון בשאלה זו, מן הראוי לבחון את הסיכוי של מדינות המוזה"ת לייצר בעצמן נשק גרעיני. שהרי ברור כי אף מעצמה גרעינית לא תמכור, ולא תעניק חימוש גרעיני לאף גורם ידיוותי או למדינה בעלת ברית במוזה"ת בתקופה הנראית לעין. בספרו "העידן הגרעיני במזרח התיכון" מטפל

גרעינית כוללת, אשר ממדי נוקיה עלולים להביא חלקים חשובים של המין האנושי אל סף ההשמדה הכוללת. הנחה זו, הנובעת משילוב של תבונה אנושית ושל חרדה עמוקה לעצם המשך קיומו של המין האנושי עלי אדמות, היא שהביאה את מנהיגי המעצמות הגרעיניות במהלך שנות החמישים והשישים של המאה העשרים לכלל זהירות מופלגת בשימוש בנשק הגרעיני.

גנתח בקיצור נמרץ את עיקרי שיקוליה של ארה"ב בראשית שנות השבעים, כשמצאה עצמה מעורבת במלחמת ויאטנאם באמצעות כוחות יבשה, כוחות אוויר וכוחות ים, שממדיהם האנושיים הגיעו לכדי 600 אלף חיילים. לקברניטים המדיניים והצבאיים של ארה"ב הוברר כי ההתערבות הצבאית של ארה"ב בויאטנאם הצליחה אמנם למנוע את התמוטטות המשטר הידיוותי בדרום ויאטנאם, אלא שלא היה ביכולתה להביס את כוחות הוויאטקונג, שנתמכו ע"י צפון ויאטנאם. זאת, גם לאחר שארה"ב הצליחה לעודד הפיכה צבאית פרו אמריקנית בקמבודיה כחורש מרס 1970, וזו חיסלה את המשטר הניטראליסטי של הנסיך נורום סיהאנוק והעלתה לשלטון את הגנרל לון נול. שינוי משטר זה נועד להקשות, או אף למנוע את הוויאטקונג מלהשתמש במרחב האסטרטגי של קמבודיה, כדי לבסס את מעמדו בחלק המערבי ההררי של דרום ויאטנאם.

כדי להביא להכרעה צבאית בזירת ויאטנאם נותרו לארה"ב שתי דרכי פעולה אפשריות: האחת - להגדיל את ממדי ההתערבות הצבאית הקונבנציונאלית בכל זירת ויאטנאם, קמבודיה ולאוס עד לשיעור של למעלה ממיליון לוחמים, אם לא יותר מזה, על-ידי גיוס מילואים כדוגמת זה שנערך בתקופת מלחמת קוריאה בתחילת שנות החמישים, והשנייה - להפעיל בזירת ויאטנאם נשק גרעיני טאקטי, נגד הוויאטקונג בדרום ויאטנאם, או אף נשק גרעיני אסטרטגי, כלפי צפון ויאטנאם.

גיוס מילואים בניגוד לדעת הקהל האמריקנית היה המכשול שעמד בפני ההנהגה של ארה"ב בדרכה להפעלת מלחמה קונבנציונאלית נרחבת בדרום מזרח אסיה. בנוסף לכך רכזה סכנה שהרחבת ממדי המלחמה הקונבנציונאלית עלולה לגרות את סין העממית ואולי אף את ברה"מ להרחיב מאוד את שיעור התערבותן הצבאית הקונבנציונאלית ולגרום להסלמה של המלחמה, עד לסכנה של עימות גרעיני, בקנה מידה עולמי. כדי להפעיל נשק גרעיני בוויאטנאם היה על המנהיגות של ארה"ב לקחת בחשבון סיכון בעל מידת וודאות גבוהה של תגובה גרעינית מוגבלת, או אף יותר נרחבת, מצד סין העממית או אף מברה"מ ואולי אף סכנה של תיאום גרעיני סיני-סובייטי בפרשת ויאטנאם דווקא ברגע היסטורי בו הסתמנה למדיניות האמריקנית הזדמנות פו להרחיב את הבקע בין סין לברה"מ בזירה הבינלאומית הכוללת. כל זאת על רקע של דעת הקהל העוינת בארה"ב כלפי כל פרשת המעורבות האמריקנית הצבאית בוויאטנאם.

אמר קולונל קדאפי, כי "אחת המטרות של 'עיר המדענים הערבית' שהוא מתכנן תהיה להפוך את לוב (מיליון תושבים!) למעצמה גרעינית, שכן בעתיד לא ימדדו עצמה של מדינה במספרי מטוסים, אלא לפי מספר פצצות האטום שבידה..."

"מה הטעם לדוגמה, שמדינה כמו עיראק חותמת באוקטובר 1975 על הסכם מקיף עם צרפת — אשר הפכה לספקית הנשק העקרי וכן לספקית הטכנולוגיה הגרעינית למדינות ערב — אשר מטרתו לממש תכנית גרעינית רצינית ביותר? תכנית זו כוללת, ראשית, תחנת כוח גרעינית מסוג מים בלחץ, אשר תיבנה בידי הצרפתים.... בעקבות תחנה זאת התכנית מזכירה אף תחנה גרעינית המבוססת על כור מהיר מטיפוס הברידר, המייצר יותר פלוטוניום משהוא שורף, לפי הדגם של הכור המהיר הצרפתי "פניקס", הפועל בהצלחה רבה במשך למעלה משנה. כן כוללת התכנית מרכז למחקר גרעיני ואימון והדרכה של מדענים, מהנדסים וטכנאים עיראקים". בינואר 1976 פורסם בעתונות העולם כי מרכז מחקר גרעיני זה אמור לכלול כור צרפתי מטיפוס "אוזיריס"... "בכור משוכלל זה ניתן לייצר גם פלוטוניום...."

"מומחים צרפתים גם ערכו בסודיות גמורה חיפוש אינטנסיבי של מרבצי אוראניום עשיר. גם אלג'יריה ותוניסיה בוחנות פרויקט משותף של תחנת כוח גרעינית בעלת הספק של 600 מגוואט ששמל ומהנדסי שתי המדינות כבר מתאמנים לשם כך באירופה ובארה"ב". "בניית 'השרשרת ההכרחית (תשתית של משאבים ותעשייה) של מפעלים גרעיניים במדינות כגון מצרים, עיראק, ואולי לוב וסוריה נמשכת בין שבע לעשר שנים. במילים אחרות: הערכת מצב זהירה חייבת לקחת כאפשרות שהחל בשנים 1985-1982 תהיה קיימת בכמה מדינות באזור 'אופציה גרעינית' ולאחר מכן — אולי גם נשק גרעיני". (עמ' 152, 153, 154).

יתכן מאד בי אם יגיע הפיתוח של הנשק הגרעיני במוזה"ת למצב של "אופציה גרעינית" ממשיית שתערבנה המעצמות הגדולות באורח ממשי כדי לצמצם אופציה זו על-ידי נוכחות מעצמתית לצרכי פיקוח, עד כדי ניטרול האופציה הגרעינית או ביטולה. אולם נניח כי המעצמות הגרעיניות לא תתערבנה וכי אכן אי במחצית השנייה של שנות השמונים ישורר באזורנו מאזן אימה גרעיני. מה תהא מסגרת חופש הפעולה והתמרון של מדינת ישראל לכשייכנס נשק גרעיני למוזה"ת, אם ייכנס, כל עוד ימשיך לשרור מצב המלחמה בין העולם הערבי (או רוב רובו) לבין ישראל?

חופש התמרון במישור המדיני

נפתח בניתוח מצב חופש התמרון והמיקוח של ישראל במישור המדיני והאסטרטגי. כושר הטלת האימה הגרעינית וההרתעה ההדדיים ברמה האסטרטגית, בין מעצמות העל, דוגמת העימות בין ארה"ב לבריה"מ, הוא דומה בעיקרו, אם כי ודאי לא זהה. כושר זה הוא תוצאה של העצמה הגרעינית ההתקפית וההגנתית של כל צד, של הממדים הגיאוגרפיים של המדינה, של

פוזור האוכלוסייה, משאביה ומרכיביה, של מידת ההתבצרות וההתפרסות ושל אמצעי השיגור. אם ייכנס החימוש הגרעיני למוזה"ת, דומה כי תהא זו קלות דעת להניח כי דינאמיקת האימה וההרתעה ההדדיים המתקיימת בין ברה"מ לארה"ב תשרור באורח דומה גם בין כלל ארצות ערב לישראל. באופן אובייקטיבי יש למערך הכולל והמקיף של מדינות ערב יתרון ראשוני על ישראל בתחום המרחבים הגיאוגרפיים ופיזור האוכלוסייה, המשאבים ומרכיבי השלטון. ישראל תוכל להתגבר על מגבלה זו של הממדים הגיאוגרפיים רק אם תהיה לה עדיפות גדולה מאוד במספר אמצעי השיגור הגרעיניים, במגוונם ובמספר ראשי הנפץ הגרעיניים. זאת על ידי פיזורם במרחבי היבשה המצומצמים יחסית של ישראל, ועל-ידי פיזורם במרחבי הים ואולי אף במרחבי האוויר (חלק מהמטוסים יהיו תמיד באוויר) והחלל החיצון (ספינות חלל נושאות נשק גרעיני). דומה כי

ניטרול המגבלה הגיאוגרפית כרוך באתגר טכנולוגי, מדעי, כלכלי וארגוני כה גדול, שאינו ניתן להשגה בתחום הזמנים הריאלי. מן הראוי אף לשים לב כי העולם הערבי אינו מנוהל ולא יתנהל, כנראה, עד סוף המאה העשרים, כמדינה אחת או אף כפדרציה מתואמת, כך שבמסגרת הקונסנסוס הערבי הגרעיני החותר להרתיע את ישראל, לא יהיו הרבה עכבות למדינות כמו סעודיה, לוב או עיראק להביא את המיקוח המדיני-בטחוני אל סף התהום גם תוך סיכון של חילופי מהלומות גרעיניות אסטרטגיות בין ישראל לבין מצרים וסוריה. ברמה המדינית של ההרתעה הגרעינית יהיה, אפוא, לעולם הערבי כושר הפחדה רב יותר, מזה של מדינת ישראל, שהרי במאזן האימה הגרעיני תיאלץ ישראל להעמיד על כף המאזניים את עצם קיומה, בעוד שהעולם הערבי יעמיד בסכנה רק חלקים מתוכו, גם אם חשובים מאוד. משמע, בעוד שבעידן הנשק הקונבנציו-

נאלי הצליחה מדינת ישראל לפתח מתוכה עצמה צבאית ייחודית ויעילה, אשר מנעה את העולם הערבי מלסכן, באורח משמעותי, את קיום ישראל ואף הצליחה להכות את צבאות ערב, לא אחת ולא שתיים, במבצעי התקפה מתוחכמים. הרי שעידן הנשק הגרעיני עלול להפקיד בידי ברית מדינות ערב נשק סופי שבאמצעותו ניתן לאיים על עצם קיומה של מדינת ישראל מבלי להעמיד בסכנת כיליון דומה את העולם הערבי.

יש להניח כי דינאמיקת ההרתעה הגרעינית ההדדית תשרור גם במוזה"ת, לכשיגיע לאזורנו הנשק הגרעיני, כך שגם במסגרת הסכסוך הערבי-ישראלי לא ימהרו הצדדים היריבים להטיל ראשי נפץ גרעיניים, אלא רק לאיים בהטלתם. אולם מחמת נחיתותה האובייקטיבית של מדינת ישראל במערכת זו של מאזן האימה הגרעיני היא תמצא עצמה מאבדת מידה לא מבוטלת של חופש הפעולה המדיני ותהיה חשופה הרבה יותר מאשר קודם לכן, ללחצים מדיניים מצד העולם הגדול והעולם הערבי.

חופש הפעולה במישור האסטרטגי הצבאי

נעבור עתה לניתוח בעיית חופש הפעולה במישור האסטרטגי הצבאי המובהק. בעבר, ואף בהווה, הצטיינה מדינת ישראל בהפעלת עצמתה הצבאית הקונבנציונאלית כנגד צבאות ערב, בעיקר במבצעי התקפה משוריינים וממונעים רבי היקף, תוך שילוב רב כישרון עם רועות האוויר והים. סגנון זה של מבצעים

הפעלת נשק גרעיני. אולם עיקר ההתמודדות תהיה כיצד לפעול כנגד מבצעי טרור וגרילה מתעצמים הן במבצעי מגננה ומרדף והן במבצעי קומנדו וגרילה נגדיים, באין יכולת לפעול באורח מאסיבי וסדיר, כבעבר.

סיכום

האם הניתוח שהבאנו לעיל מחייב יזמה כל שהיא מצד ישראל בכיוון של חתירה לפירוז המזה"ת מנשק גרעיני או שמא כבר אין טעם וסיכוי לעצור את תהליך התפשטות הנשק הגרעיני אל המזה"ת?

אם אכן אין ברירה וחוקה על עידן הגרעין שייגיע, כאמצע שנות השמונים או בסופן, אל אזורנו, האם כדאי שייכון שלום במזה"ת לפני כן? באיזו מידה יקטין או יגביר מאזן האימה הגרעיני את כושר המיקוח של ישראל אם לא ישרור שלום באזורנו לפני כן?

אין מטרתם של הדברים לבחון אם צריך, או אפשר, למנוע את כניסת הנשק הגרעיני אל המזה"ת ואל הסכסוך הערבי-ישראלי. מטרת הדברים היא לנסות ולנתח את השפעתו של מאזן האימה הגרעיני על המדיניות הבטחונית של ישראל במזה"ת, אם וכאשר יופיע הנשק הגרעיני באזורנו. דומה כי העידן הגרעיני במזה"ת יעמיד את מדיניות הביטחון שלנו ואת תורת הלחימה שלנו בפני אתגרים חדשים וקשים בהרבה מאלה אשר ידענום עד כה ומן הראוי שנשכיל להתמודד עימם מראש ובעוד מעוד.

זה או אחר, יוכל אפוא העולם הערבי להשיב באיום גרעיני על עצם קיומה של ישראל. המסקנה הנובעת מניתוח זה היא כי בעידן הגרעין תאבד מדינת ישראל הרבה מכוסר ההרתעה הקונבנציונאלי הצבאי שלה, ע"כ שתאלץ לשקול אלף פעם ואחת את הסיכון שהיא לוקחת על עצמה, אם תיזום מבצע התקפה בעל משמעות. משמע, כניסת נשק גרעיני למזה"ת תגביל את ישראל במידה רבה מלהפעיל כנגד אויביה דווקא את השיטה הצבאית הייחודית ביותר והמצליחה ביותר, אשר בה הצטיין צה"ל בעידן הקדם הגרעיני, היא השיטה של הלחימה המשוריינת והניידת בעלת העצמה הרבה תוך תמרון במרחב. מובן מאליו כי תחת המעטה של אימת הגרעין, וכל עוד לא ישרור שלום מריני במזה"ת, יופעלו כנגדנו מבצעי טרור וגרילה מטרידים, ואילו אנו נהיה מנועים מלהגיב עליהם במבצעי תקיפה של ממש, אלא רק במבצעי קומנדו, גרילה ופשיטות לצורכי גמול ומנע. הנשק הגרעיני יביא אל אזורנו שגשוג מחודש של טרור וגרילה ויגביל, באורח משמעותי, את היכולת הצבאית הישראלית מלהרתיע את מדינות ערב במישור הקונבנציונאלי של המלחמה הסדירה ההתקפית המשוריינת המופעלת בתיאום עם חיל האוויר. אם יגיע עידן הגרעין לאזורנו, יצטרך צה"ל לשנות הרבה מתפיסותיו ומדרכי ארגונו: קודם כל על-ידי התארגנות מחודשת שתכין אותו לספיגת מכות גרעיניות ולפעולה ניידת מאר בשיתוף עם

ניידים ומהירים בעצמה רבה החל להסתמן כבר בחלקה השני של מלחמת העצמאות, במבצעים "דני", "דקל", "יואב", "חירם", "חורב" ו"עוב-דה", אולם ההיבטים ההתקפיים של צה"ל הגיעו לכלל בשלות במבצע "קדש" ועוד יותר ב"מלחמת ששת הימים". גם "מלחמת יום הכיפורים" הוכרעה במישור הצבאי לטובתו של צה"ל על-ידי מבצעי התקפה משוריינים ממוכנים מוצלחים, הן ברמת הגולן לכיוון דמשק והן בגורת תעלת סואץ והביאו את ההנהגה המצרית לכך שתבקש את הפסקת המלחמה.

האם תוכל מדינת ישראל להפעיל את צה"ל במבצעי התקפה כאלה גם תחת המעטה של אימת ההרתעה הגרעינית? דומה כי בקנה המידה של המזה"ת ייחשב מבצע כגון "קדש" או מבצעי ששת הימים בסיני, בגדה המערבית ובגולן; או צליחת תעלת סואץ; או כל מבצע דומה בעתיד, למלחמה קונבנציונאלית נרחבת, המסוגלת לסכן את עצם הקיום או לפחות את קיום המשטר במדינה ערבית כמו ירדן, סוריה, לבנון ואף מצרים. לכן אם יימצא נשק גרעיני בידי הצדדים היריבים במזה"ת, יש להניח כי הפעלת מבצעי התקפה ישראלים בסגנון העבר, אפילו בעצמה כמו זו של מבצע ליטאני במרס 1978, תעורר ללא ספק את הצד הערבי לאיים בתגובה גרעינית אסטרטגית ולדרדר את מעשי המלחמה מן התחום הקונבנציונאלי אל התחום הגרעיני. על איום קונבנציונאלי ישראלי להפעיל מבצעי התקפה רציניים כנגד גורם ערבי